

СОЦІАЛЬНИЙ ВЕКТОР РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ: СТАН І ЗАВДАННЯ
SOCIAL VECTOR OF TOURISM DEVELOPMENT IN UKRAINE: STATE AND TASKS

УДК 338.48

DOI: <https://doi.org/10.32843/bses.58-23>**Лебедев І.В.**д.е.н., доцент,
доцент кафедри туристичного
та готельно-ресторанного бізнесу
Одеський національний економічний
університет**Давиденко І.В.**к.е.н., доцент,
завідувачка кафедри туристичного
та готельно-ресторанного бізнесу
Одеський національний економічний
університет**Lebedev Ihor**

Odessa National Economic University

Davydenko Iryna

Odessa National Economic University

У статті розглянуто перебіг процесу впровадження в Україні соціального туризму у взаємозв'язку реалізацію Програми ООН «Цілі сталого розвитку – 2030». На засадах соціоекономічної парадигми, комплексного методологічного підходу (насамперед системного і ситуаційного підходів) із використанням загальнонаукових методів (історичного і логічного, порівняння, контент-аналізу, узагальнення та інших), а також спеціальних методів аналізу соціальних і економічних результатів туристичної діяльності досліджено сутність поняття «соціальний туризм», його специфічні функції, принципи, форми і методи впровадження. Дано уточнення формулювань понять «соціальний туризм» і «сталий туризм». Висновки ґрунтуються на великому масиві даних Державної служби статистики України і зарубіжних джерел. Запропоновано рекомендації щодо впровадження в Україні сталого, соціально спрямованого, доступного і конкурентоспроможного туризму.

Ключові слова: соціальний туризм, сталий туризм, доступний і конкурентоспроможний туризм, соціальні функції туризму.

В статье рассмотрен ход внедрения в Украине социального туризма во взаимос-

вязи с реализацией Программы ООН «Цели устойчивого развития – 2030». На основе социоэкономической парадигмы, комплексного методологического подхода (прежде всего системного и ситуационного подходов) с использованием общенаучных методов (исторического и логического, сравнения, контент-анализа, обобщения и других), а также специальных методов анализа социальных и экономических результатов туристической деятельности исследованы сущность понятия «социальный туризм», его специфические функции, принципы, формы и методы внедрения. Даны уточненные формулировки понятия «социальный туризм» и «устойчивый туризм». Выводы обоснованы с использованием обширного массива данных Государственной службы статистики Украины и зарубежных источников. Предложены рекомендации по внедрению в Украине устойчивого, социально направленного, доступного и конкурентоспособного туризма.

Ключевые слова: социальный туризм, устойчивый туризм, доступный и конкурентоспособный туризм, социальные функции туризма.

The article deals with the implementation of social tourism in Ukraine in conjunction with realization of the UN's program Sustainable Development Goals – 2030, because the state of the tourism sector, its effectiveness, sustainability and dynamism crucially depends on the socio-economic situation in society, progress towards sustainable development. On the basis of socio-economic paradigm, comprehensive methodological approach (primarily systemic and situational approaches), using general scientific methods (historical and logical, comparison, content analysis, generalization, etc.), as well special methods of analysis of social and economic results of tourism activities, the essence of the concept of social tourism, its functions, principles, forms and methods of implementation were investigated. It is emphasized that tourism, as a multifaceted socio-economic phenomenon, performs specific functions and has a dual nature: on the one hand – uses resources, means of tourism, on the other – produces social and economic results and replenishes resources. As a social institution, tourism is interconnected with many spheres of public life, has a complex impact on them, contributing to development, complexity and improvement. During the introduction of sustainable social tourism in Ukraine, some positive results were achieved: increase in income from the sale of tourist services, decrease in some indicators of poverty, which is a deterrent to the consumption of tourist services etc. At the same time, the following problems remain unresolved: 111th place in the world ranking on the indicator “Decent Work and economic development”; socio-political tensions, the multiple excess of outbound tourism over inbound and inland, poorly developed tourism infrastructure, lack of a system of partnership of state and non-state institutions in the coordination of tourism activities. The wording of the concept of “social tourism” and “sustainable tourism” are clarified. Recommendations for the implementation of sustainable, socially oriented, accessible and effective tourism in Ukraine are offered.

Key words: social tourism, sustainable tourism, accessible and competitive tourism, social functions of tourism.

Постановка проблеми. Сучасний туризм є не лише ефективним сектором економіки, а й впливовим чинником соціального розвитку. Соціальна роль туризму проявляється через виконання низки специфічних функцій: оздоровчої, пізнавальної, виховної, комунікативної, культурно-просвітницької, естетичної, спортивної та ін. Туризм як багатоаспектне соціально-економічне явище має подвійну природу: з одного боку, використовує ресурси, засоби здійснення туристичної діяльності, з іншого – виробляє соціальні результати і поповнює ресурси. Як соціальний інститут туризм взаємопов'язаний із багатьма сферами суспільного життя, комплексно впливає на них, сприяючи розвитку, ускладненню і вдосконаленню. Стан туристичної сфери, її результативність, стійкість і динамічність вирішальною мірою залежать від соціально-економічної ситуації в суспільстві, прогресу в досягненні сталого розвитку.

Питання забезпечення сталого розвитку стоять у порядку денному перед Україною і міжнародною спільнотою вже кілька років. Організація Об'єднаних Націй, Всесвітня туристична організація, Комісія Європейського Союзу та інші міжнародні інститути прийняли низку програмних документів, спрямованих на досягнення сталого розвитку у різних сферах, у тому числі туризмі, і проводять активну роботу з їх реалізації, здійснюють моніторинг та періодично публікують звіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У нашому дослідженні ми спиралися, передусім, на документи офіційних органів: Резолюцію Генеральної Асамблеї ООН «Перетворення нашого світу: порядок денний у сфері сталого розвитку до 2030 року» [1], Доповідь Всесвітньої туристичної організації «Туризм у Порядку денному 2030» [2], Національну доповідь і моніторинговий звіт «Цілі сталого розвитку: Україна» 2017 р. і 2019 р. [3], що

були представлені Державною службою статистики України та Міністерством економічного розвитку і торгівлі, а також статистичні дані.

У «Добровільному національному огляді щодо Цілей сталого розвитку в Україні» [4], підготовленому Міжвідомчою робочою групою у складі науковців і держслужбовців, досить докладно викладений аналіз виконання поставлених завдань. Однак у ньому основну увагу приділено викладу не досягнутих результатів (поки ще досить скоромних), а планів на майбутнє.

Соціальні аспекти розвитку рекреації та туризму в Україні розглянуто у статті вчених Інституту демографії та соціальних досліджень Академії наук України І.С. Каленюк і Т.М. Котенко, у якій на підставі аналізу статистичних даних зроблено висновки, що «на сучасному етапі рекреаційно-туристична сфера України знаходиться під впливом великої кількості негативних чинників» [5, с. 99].

У статті Н.О. Дугієнко і О.О. Кондрацької [6] йдеться про соціальний туризм, який автори вважають найважливішим видом сталого туризму, причому соціальний туризм вони розглядають переважно з погляду допомоги в здійсненні подорожей соціально вразливим категоріям населення – інвалідам і особам похилого віку, хоча за останні тридцять років істотно скоротилося охоплення оздоровленням та туризмом інших категорій населення – дітей, молоді та людей працездатного віку, які теж цього потребують.

У зазначених та інших наукових публікаціях дається аналіз стану туризму в Україні і визнається його важкий стан, але практичні рекомендації для його поліпшення мають переважно декларативний характер і зводяться здебільшого до вдосконалення існуючої системи управління туризмом, розроблення нових регламентуючих документів і очікування іноземних інвестицій (що в нинішній ситуації малоймовірно).

Постановка завдання. Метою дослідження є оцінка соціального складника сталого розвитку туризму в Україні та розроблення практичних рекомендацій щодо впровадження доступного соціально спрямованого і результативного туризму.

Виклад основного матеріалу дослідження. Україна, як й інші країни – члени ООН, приєдналася до глобального процесу забезпечення сталого розвитку згідно з Резолюцією ГА ООН від 25 вересня 2015 р. № 70/1, у якій було визначено 17 загальних Цілей сталого розвитку, 169 відповідних завдань і 232 показники [1], які потім були конкретизовані для окремих країн з урахуванням їхньої національної специфіки. Для України було встановлено цільові орієнтири на три етапи – 2020, 2025 і 2030 рр., визначено 86 конкретних завдань, сформовано перелік індикаторів для моніторингу зі 183 показників [7], передбачено періодичну звітність про їх виконання.

Як зазначено в аналітичній доповіді «Добровільний національний огляд щодо Цілей сталого розвитку в Україні», за період 2015–2019 рр. були отримані позитивні результати у виконанні 15-ти з 17-ти цілей, що дало змогу посісти 41-е місце в глобальному рейтингу. При цьому результати виконання за окремими цілями не є рівномірним – від 20% до 80% [4, с. 6].

Для впровадження сталого соціально спрямованого туризму вирішальне значення має реалізація цілі «Гідна праця та економічне зростання». За деякими показниками Україна має певні позитивні зрушення: ВВП у фактичних цінах і за ПКС у дол. США збільшився на 1,4% у 2019 р. відносно 2015 р.; рівень безробіття зменшився на 0,9%; сукупні середньомісячні ресурси домогосподарств зросли у 2,3 рази. Однак у цілому результати не такі хороші: у 2019 р. за рейтингом за цією ціллю Україна знаходилася на 111-му місці у світі.

Реалізація цілі «Подолання бідності» також тісно взаємопов'язана з упровадженням сталого соціально спрямованого туризму, оскільки, з одного боку, підвищення добробуту населення стимулює платоспроможний попит на туристичні послуги, а з іншого – туризм здійснює зворотний вплив, надає робочі місця, заробітну плату і сприяє розвитку суміжних галузей економіки. За період 2015–2019 р. отримано такі позитивні результати:

- зменшення частки осіб, добове споживання яких є нижчим за 5,05 дол США за ПКС, з 2,4% до 0,3%;

- зменшення частки витрат на харчування у сукупних витратах домогосподарств з 54,6% до 48,5%, але значною мірою це відбулося не завдяки підвищенню доходів населення, а через збільшення частки витрат на оплату послуг житлово-комунального господарства.

Значна частка населення України за міжнародними стандартами все ще залишається бідною: понад 40% людей мають середньодушові еквівалентні сукупні витрати нижчі за прожитковий мінімум, частка витрат на харчування і оплату житлово-комунальних послуг у сукупних витратах домогосподарств – близько 75%. Бідність населення є стримуючим чинником у споживанні туристичних послуг.

У глобальному індексі продовольчої безпеки 2019 р. Україна посіла 76-е місце зі 113 із загальною оцінкою 57,1 бали. Зростання цін на продукти харчування за період 2015–2019 рр. становило 86%. За рахунок продукції тваринного походження калорійність раціону забезпечується лише на 29% за оптимального рівня 55% [4, с. 24]. Розвиток таких видів туризму, як сільський, фольклорний, кінський, гастрономічний, винний та ін., може доповняти традиційну сільськогосподарську діяльність і призвести до більш стійкого розвитку сільського господарства, збільшення виробництва

і реалізації продукції, надання робочих місць, благоустрою території і підвищення їх привабливості для відвідувачів.

Значна роль туризму і в реалізації цілі «Міцне здоров'я і благополуччя» шляхом використання сприятливого впливу природних чинників на стан організму, надання оптимального режиму фізичних навантажень, розвитку адаптивних можливостей і підтримки організму на належному рівні фізичної підготовки, що сприятиме зміцненню здоров'я населення, фізичних і психічних сил працівників і тим самим підвищенню продуктивності праці. Це особливо важливо для України, враховуючи незадовільні показники захворюваності населення, насамперед за такими соціально небезпечними захворюваннями, як COVID-19, туберкульоз, серцево-судинні, психічні, за якими Україна посідає одне з перших місць у Європі. Кількість хворих з уперше в житті встановленим діагнозом активного туберкульозу зменшилася з 59,5 у 2015 р. до 50,5 у 2019 р., однак кількість хворих з уперше в житті встановленим діагнозом ВІЛ на 100 тис населення неухильно збільшувалася з 37 у 2015 р. до 42,8 у 2019 р. Унаслідок недостатнього фінансування системи охорони здоров'я та сумнівних експериментів її колишнього керівництва, за даними соціологічних досліджень, майже 69% хворих займаються самолікуванням, не звертаючись у медичні заклади. 39,2% сільських домогосподарств страждали через незабезпеченість населеного пункту своєчасними послугами швидкої медичної допомоги.

Велике значення для туризму й якості життя у цілому має належне функціонування систем водопостачання та водовідведення. У реалізації цілі «Чиста вода та належні санітарні умови» досягнутий прогрес у виконанні чотирьох завдань із 12. Так, частка сільського населення, яке має доступ до централізованого водопостачання, збільшилася з 25% до 30%, частка скидів недостатньо очищених стічних вод зменшилася до 13,7%, однак за другими показниками поліпшення не спостерігається: якість проб питної води, що не відповідають стандарту за органолептичними, фізико-хімічними та санітарно-токсикологічними показниками, збільшилася із 17,5% до 24,4%; частка сільського населення, яке має доступ до централізованих систем водовідведення, зменшилася з 3% до 2,5%.

Просування у виконанні цілі «Скорочення нерівності» є своєрідним мірилом успіху у виконанні завдань із боротьби з бідністю, забезпечення гідної праці та економічного зростання. Світовий досвід свідчить, що відсутність справедливості у розподілі результатів економічної діяльності має більш негативні наслідки для сталого розвитку суспільства, ніж економічний спад. Серед завдань, які вимірюють прогрес досягнення цієї цілі, вдалося досягти прогресу у підвищенні середньомісячної

заробітної плати штатних працівників з 4 195 грн у 2015 р. до 10 407 грн у 2019 р. і середнього розміру пенсії з 1 573 грн у 2015 р. до 3 474,16 грн у 2019 р.

Згідно з офіційними даними, у досліджуваній період середньомісячна заробітна плата (доходи) десятої децильної групи працівників перевищувала першу групу (децильний коефіцієнт) у 31,2 рази, частка у сукупному доході 10% найбідніших становила у середньому 4,2%, найбагатших – 21,6% [8]. Індекс Джині коливався у межах 24–26%, що значно менше, ніж у країнах – членах ЄС. Підстав для задоволення цим мало, тому що, по-перше, середньомісячна заробітна плата в Україні у 4–6 разів нижча, ніж у сусідніх країнах – членах ЄС [9]; по-друге, на думку багатьох експертів, реальний коефіцієнт Джині в Україні значно вищий за офіційний показник унаслідок високого рівня «тінізації» економіки і недосконалості методології досліджень найбагатших верств населення.

Підвищення добробуту населення сприяло зростанню попиту на туристичні послуги, завдяки чому в досліджуваній період дохід від надання туристичних послуг збільшився у 4,46 рази, кількість туристів, обслужених туроператорами і тур агентами, зросла у три рази. Однак кількість працівників у суб'єктах господарювання туристичної діяльності зменшилася на 40%.

Співвідношення туристичних потоків складається неблагополучно. У 2019 р., наприклад, кількість в'їзних туристів становила 86,8 тис осіб, виїзних туристів – 5 524,9 тис осіб, внутрішніх туристів – 520,4 тис осіб, тобто кількість виїзних туристів перебільшила кількість в'їзних у 64 рази і внутрішніх – у 11 разів. Це суттєво відрізняється від рекомендації Всесвітньої туристичної організації: кількість виїзних туристів має дорівнювати кількості в'їзних і бути у чотири рази менше кількості внутрішніх.

Багаторазове перевищення виїзного туризму над внутрішнім свідчить про наявність в Україні суттєвої нерівності громадян, оскільки зарубіжний туризм дорогий і недоступний малозабезпеченим громадянам, а дешевого практично немає. Ключем до вирішення цієї проблеми може стати розвиток соціального туризму, що має включати широкий комплекс заходів, таких як поширення недорогих видів туризму (пішохідного, велосипедного, автомобільного, човнового тощо), відновлення мережі недорогих закладів лікування та відпочинку (санаторіїв, туристичних баз, дитячих літніх таборів), надання пільг малозабезпеченим і непрацездатним громадянам (дітям, інвалідам і пенсіонерам). Соціальний туризм має отримати пільги в системі оподаткування і субсидії за кошти державного та місцевих бюджетів, підприємств і організацій, благодійних фондів тощо.

У просуванні до досягнення цілі «Сталий розвиток міст і громад» позитивна динаміка у період 2015–2019 рр. мала місце у збільшенні площі природно-заповідного фонду на 14%, довжини автомобільних доріг із твердим покриттям на 3%, кількості суб'єктів туристичної діяльності на 17%.

Ціль «Відповідальне споживання та виробництво» спрямована на зменшення використання природних ресурсів, відходів виробництва і споживання, антропогенного навантаження на довкілля. Це сприятиме реалізації найважливішого принципу сталого соціально спрямованого туризму – задоволення потреб нинішнього покоління без шкоди для можливості майбутніх поколінь задовольняти свої потреби. Необхідність упровадження моделі сталого соціально спрямованого туризму зумовлена тим, що поряд із відомими позитивними ефектами туризм має й негативні наслідки: забруднення навколишнього середовища відходами виробництва, життєдіяльності та побутовим сміттям, погіршення ландшафтів, шкода, нанесена історичним і природним пам'яткам, культурна деградація територій тощо. Такі види туризму, як полювання, риболовля, збирання рослин, завдають шкоди природі і призводять до зменшення чисельності або навіть до повного зникнення на деяких територіях певних видів флори та фауни. Зростання у туристських регіонах чисельності відвідувачів, працівників і населення, будівництво нових туристичних об'єктів збільшують використання природних ресурсів і навантаження на навколишнє середовище.

В Україні проводиться певна робота з упровадження відповідального виробництва і споживання, є деякі позитивні зрушення, але залишається чимало невирішених проблем: стан земель невпинно погіршується, відбувається виснажливе використання земельних, лісових і водних ресурсів, що спричиняє незворотні втрати природних ресурсів та біологічного різноманіття. Частина природно-заповідних територій хоча і збільшилася, проте становить лише 6,8% від загальної площі країни й є недостатньою [10, с. 330].

Сприятливе навколишнє середовище – природне й антропогенне – є вирішальним фактором для виконання туризмом його головної соціальної функції – відтворення сил і внутрішніх ресурсів людей як головного чинника виробництва, зміцнення фізичного і психічного здоров'я населення. Умови сучасного життя супроводжуються урбанізацією, інформаційними перевантаженнями, ізоляцією від природи, погіршенням екологічної обстановки. Це призводить до накопичення фізичної і психологічної втоми, що, своєю чергою, призводить до збільшення конфліктних ситуацій на виробництві та в побуті, погіршення здоров'я, знижує трудову і життєву активність. Туризм допомагає подоланню цих негативних наслідків, сприяє

релаксації, всебічному і практично повному оновленню організму, оскільки людині надається можливість тимчасово покинути місце постійного проживання і трудової діяльності, змінити повсякденну звичну обстановку.

Упровадженню сталого соціально орієнтованого туризму сприятиме виконання цілей «Збереження морських ресурсів» і «Захист та відновлення екосистем суші». У цьому аспекті є деякі позитивні зрушення, такі як присудження восьмий рік поспіль міжнародного екологічного сертифікату якості «Голубий флаг» морському пляжу у місті Чорноморськ поблизу Одеси. Цей сертифікат отримують ті пляжі, які відповідають майже 30 критеріям, таким як якість води, інформування населення, безпека та якість сервісу. Однак санітарно-екологічний стан вод на пляжах самої «перлини у моря» часто не відповідає санітарним нормам, що призводить до їх закриття по кілька разів протягом літнього сезону.

Ціль «Мир, справедливість та сильні інститути» охоплює такі важливі напрями, як зміцнення миру і безпеки, забезпечення верховенства права, викорінення корупції та зміцнення соціальної згуртованості. Для розвитку туризму в Україні є вельми актуальними такі завдання, як розбудова згідно з Конституцією правової соціальної держави, встановлення соціального миру і злагоди, миролюбного й відкритого громадянського суспільства, забезпечення рівності всіх перед законом, доступності справедливого правосуддя, зниження злочинності і зміцнення правопорядку, створення ефективних, відповідальних, підзвітних інституцій усіх рівнів, заснованих на широкій участі громадськості.

Із 21 індикатора, що вимірюють виконання цієї цілі, за 18-ма спостерігається позитивна динаміка, але у цілому ситуація невтішна: у рейтингу глобальної конкурентоспроможності за субіндексом «інституції (державні та суспільні установи)» Україна посідає 104-е місце зі 141. Чисельність потерпілих від кримінальних правопорушень, пов'язаних із фізичним насильством, у розрахунку на 100 тис осіб не зменшилася. Рівень довіри громадян до суду у середньому становив 10,75%.

Це негативно впливає на громадську думку. Згідно з результатами соціологічного дослідження, проведеного Інститутом аналізу і прогнозування з 16 по 26 липня 2020 р. у 24 областях України та Києві, 57% респондентів оцінили політичну ситуацію в Україні як напружену, 67,4% опитаних вважають, що події в Україні розвиваються в неправильному напрямі [11]. Така ситуація у громадській думці вимагає прийняття енергійних заходів для поліпшення морально-психологічної обстановки у суспільстві, і соціально орієнтований туризм як комплексне соціально-економічне явище міг би надати істотну допомогу у цій справі.

Виконуючи низку різноманітних функцій, туризм сприяє впровадженню здорового способу життя, реалізації принципів колективізму, відкритості, партнерства, дружби, співробітництва і крос-культурної взаємодії.

Ціль «Партнерство заради сталого розвитку» спрямована на формування суспільних відносин на принципах соціальної відповідальності, солідарності, довіри і передбачає партнерство за участю багатьох зацікавлених сторін: центральних і місцевих органів державної влади, підприємництва і громадських організацій. Однак у цій сфері в Україні існують серйозні проблеми, і, на думку відомих державних і громадських діячів, учених і публіцистів, «розвиток суспільства став набувати кризового характеру. Не тільки економічна криза, банкрутства, зростання безробіття, зниження доходів, економічна неспроможність країн, а й деструкція культури, моральна деградація, посилення протестних настроїв стали ознаками сучасного розвитку подій» [12, с. 166].

Завдяки своїй міжгалузевій природі туризм здатний зміцнювати приватне-державне партнерство та залучати численні зацікавлені сторони різного рівня – міжнародні, національні, регіональні та місцеві – до спільної роботи для досягнення спільних цілей. В Україні проводиться певна робота у напрямі багатостороннього партнерства у сфері туризму: створено низку неурядових організацій, які об'єднують суб'єктів туристичної діяльності (Туристична асоціація України, Всеукраїнський союз працівників асоціацій, підприємств та організації туристичної сфери, Асоціація індустрії гостинності та ін.). У 1996 р. Постановою Кабінету Міністрів було утворено Національну раду по туризму як позавідомчий колегіальний орган, якому доручено здійснювати координацію діяльності органів виконавчої влади і неурядових організацій, пов'язаної з реалізацією державної політики в галузі туризму як одного із пріоритетних напрямів розвитку національної культури та економіки [13], але потім ця рада була ліквідована. Відсутність національного координаційного органу з туризму є однією з причин його недостатньо динамічного розвитку.

Висновки з проведеного дослідження.

У ході впровадження сталого соціально спрямованого туризму Україні поки ще не вдалося отримати вагомий позитивні результати. Треба активізувати зусилля з реалізації таких завдань:

- забезпечення збалансованості економічного, соціального та екологічного складників сталого розвитку, які можуть зміцнювати, посилювати один одного і тим самим створювати ефект синергії;

- посилення ролі туризму у досягненні економічного процвітання, соціальної справедливості та єдності, захисту довкілля та культур;

- підвищення доступності соціального туризму для різних груп населення шляхом надання субсидій, розширення сезону та збільшення видів внутрішнього туризму, таких як оздоровчий, природний («зелений»), сільський, велосипедний, спортивний, самодіяльний, гастрономічний, винний, фольклорний тощо;

- мінімізація забруднення і деградація навколишнього середовища, раціональне використання обмежених ресурсів;

- підтримка і збільшення культурного багатства і біорізноманіття шляхом здійснення внеску в їх пізнання і збереження.

Пропонуємо уточнені формулювання ключових понять дослідження:

соціальний туризм – це подорожі з метою відпочинку, оздоровлення, залучення до природи і культурно-історичної спадщини, що здійснюються громадянами різних соціальних груп, отримують пільги в системі оподаткування і субсидії за кошти державного і місцевих бюджетів, підприємств і організацій, благодійних фондів тощо;

- сталий розвиток туризму – це орієнтований на довгостроковий період такий розвиток туризму, за якого на основі раціонального використання ресурсів відбуваються прогресивні зміни, що спрямовані не лише на кількісне зростання, а й на якісний розвиток з урахуванням інтересів сьогоденних і майбутніх поколінь; досягається баланс у реалізації соціальних, економічних і природоохоронних цілей в інтересах суспільства, туристів, підприємців, місцевого населення [14, с. 171].

Уважаємо за необхідне налагодити на засадах соціального партнерства роботу Національної ради по туризму як позавідомчого колегіального органу з метою координації роботи державних і недержавних інституцій з упровадження в Україні сталого соціально спрямованого, доступного й ефективного туризму.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Перетворення нашого світу: Порядок денний у сфері сталого розвитку до 2030 року : Резолюція Генеральної Асамблеї ООН від 25 вересня 2015 р. № 70/1. URL : <http://sdg.org.ua/ua/resources-2/344-2030-2015> (дата звернення: 20.09.2020).

2. Tourism in the 2030 agenda. URL : <https://www.unwto.org/tourism-in-2030-agenda> (дата звернення: 20.09.2020).

3. Цілі сталого розвитку: Україна. Національна доповідь / М-во економічного розвитку і торгівлі України, 2017. 174 с. URL : <http://sdg.org.ua/en/resources> (дата звернення: 26.09.2020).

4. Добровільний національний огляд щодо Цілей сталого розвитку в Україні. URL : <https://bit.ly/3e7izOu> (дата звернення: 26.9.2020).

5. Каленюк І.С., Котенко Т.М. Соціальні аспекти розвитку рекреації та туризму в Україні. *Демографія та соціальна економіка*. 2016. № 2(27). С. 89–101.

6. Дугієнко Н.О., Кондрацька О.О. Особливості стратегії сталого розвитку туризму в Україні. *Вісник Запорізького національного університету. Економічні науки*. 2019. Вип. 1. С. 84–89.

7. Офіційний сайт «Цілі сталого розвитку в Україні». URL : <http://sdg.org.ua/ua/sdgs-and-governments> (дата звернення: 28.09.2020).

8. Мировой атлас данных. Украина. Бедность. URL : <https://knoema.ru/atlas/> (дата звернення: 30.09.2020).

9. Витрати і ресурси домогосподарств України у 2017 році. *Державна служба статистики України* : офіційний сайт. 2018. URL : [http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2018\)zb/07/zv_vrdu2017_.pdf](http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2018)zb/07/zv_vrdu2017_.pdf) (дата звернення: 30.09.2020).

10. Людський розвиток в Україні: інституційне підґрунтя соціальної відповідальності : колективна монографія / за ред. Е.М. Лібанової ; відпов. за випуск О.В. Макарова, О.М. Хмелевська ; Ін-т демографії та соціальних досліджень імені М.В. Птухи НАН України. Київ, 2017. 368 с.

11. До Верховної Ради проходять чотири партії – опитування. URL : <https://1news.com.ua/ukraine/doverhovnoyi-rady-prohodyat-chotyry-partiyi-opytuvannya.html> (дата звернення: 30.09.2020).

12. Економічна ефективність vs соціальна справедливість: пріоритети розвитку України на етапі подолання кризи : колективна монографія / НАН України, Секція суспільних і гуманітарних наук. Київ, 2019. 350 с.

13. Про Національну раду по туризму : Постанова Кабінету Міністрів України від 13 березня 1996 р. № 322. URL : https://ips.ligazakon.net/document/kp960322?an=923560&ed=2000_09_28 (дата звернення: 2.10.2020).

14. Лебедєв І.В. Сталий розвиток туризму: досвід Європейського Союзу і завдання для України. *Вісник соціально-економічних досліджень*. 2018. № 3 (67). С. 164–173.

REFERENCES:

1. Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development: Resolution adopted by the General Assembly on 25 September 2015 № 70/1. Available at: <http://sdg.org.ua/ua/resources-2/344-2030-2015> (accessed 20 September 2020).

2. Tourism in the 2030 agenda. Available at: <https://www.unwto.org/tourism-in-2030-agenda> (accessed 20 September 2020).

3. Tsili Staloho Rozvytku: Ukraina. Natsionalna dopovid. 2017 / M-vo ekonomichnoho rozvytku i torhivli Ukrainy, 2017. [Sustainable Development Goals: Ukraine. National baseline report. / Ministry of Economic Development and Trade of Ukraine 2017.] 174 s. Available at: <http://sdg.org.ua/en/resources> (accessed 26 September 2020).

4. Dobrovilnyi natsionalnyi ohliad shchodo Tsilei staloho rozvytku v Ukraini. [Voluntary national review of

the Sustainable Development Goals in Ukraine]. Available at: <https://bit.ly/3e7iz0u> (accessed 26 September 2020).

5. Kaleniuk I.S., Kotenko T.M. (2016). Sotsialni aspekty rozvytku rekreatsii ta turyzmu v Ukraini [Social aspects of recreation and tourism development in Ukraine]. *Demohrafiia ta sotsialna ekonomika*, № 2(27). pp. 89-101.

6. Duhiienko N.O., Kondratska O.O. (2019). Osoblyvosti stratehii staloho rozvytku turyzmu v Ukraini. [Features of the strategy of sustainable tourism development in Ukraine]. *Visnyk Zaporizkoho natsionalnoho universytetu. Ekonomichni nauky*. vol. 1, pp. 84-89.

7. Sustainable Development Goals in Ukraine. Available at: <http://sdg.org.ua/ua/sdgs-and-governments> (accessed 28 September 2020).

8. Myrovoi atlas dannykh. Ukrayna. Bednost. [World Data Atlas]. Available at: <https://knoema.ru/atlas/> (accessed 30 September 2020).

9. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy (2018) Vytraty i resursy domohospodarstv Ukrainy u 2017 rotsi. [Expenditures and resources of Ukrainian households in 2017]. Available at: [http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2018\)zb/07/zv_vrdu2017_.pdf](http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2018)zb/07/zv_vrdu2017_.pdf) (accessed 30 September 2020).

10. Liudskyi rozvytok v Ukraini: instytutsiine pidgruntia sotsialnoi vidpovidalnosti : kol. monohr. (2017) [Human development in Ukraine: the institutional basis of social responsibility] / za red. E.M. Libanovoi; vidpov. za vypusk O.V. Makarova, O.M. Khmelevska; In-t demohrafiï ta sotsialnykh doslidzhen imeni M.V. Ptukhy NAN Ukrainy. Kyiv. (in Ukrainian)

11. Do Verkhovnoi Rady prokhodiat chotyry partii – opytuvannya. [Four parties are running for the Verkhovna Rada]. Available at: <https://1news.com.ua/ukraine/doverhovnoyi-rady-prohodyat-chotyry-partiyi-opytuvannya.html>. (accessed 30 September 2020).

12. Ekonomichna efektyvnist vs sotsialna spravedyvist: priorytety rozvytku Ukrainy na etapi podolannya kryzy: kol. monohr. (2019) [Economic efficiency vs social justice: priorities of Ukraine's development at the stage of overcoming the crisis: col. monograph] / NAN Ukrainy, Sektsiia suspilnykh i humanitarnykh nauk. Kyiv. (in Ukrainian)

13. Pro Natsionalnu radu po turyzmu: Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 13 bereznia 1996 r. N 322. [About the National Council on Tourism: Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine of March 13, 1996 N 322] Available at: https://ips.ligazakon.net/document/kp960322?an=923560&ed=2000_09_28 (accessed 2 October 2020).

14. Lebediev I.V. (2018). Stalyi rozvytok turyzmu: dosvid Yevropeiskoho Soiuzu i zavdannia dlia Ukrainy [Sustainable tourism development: European Union experience and tasks for Ukraine] *Visnyk sotsialno-ekonomichnykh doslidzhen: Zb. naukovykh prats. Odeskyi natsionalnyi ekonomichnyi universytet*. № 3 (67), pp. 162-173.